

САПАРАЛИЕВ ДАУЛЕТ ТОҚТАСЫНОВИЧ

«ИННОВАЦИЯНЫҢ МЕДИЦИНАЛЫҚ ОРТАЛЫҚТАРҒА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ (МЫСАЛ РЕТІНДЕ «ҒЫЛЫМИ- КЛИНИКАЛЫҚ КАРДИОХИРУРГИЯ ЖӘНЕ ТРАНСПЛАНТОЛОГИЯ ОРТАЛЫҒЫ» ЖШС)

«6D050600 - Экономика» мамандығы бойынша философия докторы
(PhD) дәрежесін алу үшін дайындаған диссертациялық жұмысына

АҢДАТПА

Диссертациялық зерттеудің тақырыбы. Медициналық қызмет сапасын жоғарылатудың маңызды факторларының бірі медициналық персоналдың кәсібилігін арттырумен қатар инновацияларды енгізу болып табылады. Денсаулық сақтаудың жоғары технологиялық жүйесінің дамуы елдің әлеуметтік прогресі туралы куәландырады, бұл эпидемиологиялық жағдайдың нашарлауының қазіргі заманғы жағдайында ерекше маңызды. Сонымен қатар, Қазақстандағы денсаулық сақтау жүйесі өнімді, технологиялық, ұйымдастырушылық және басқарушылық инновациялар мен қомақты инвестицияларды енгізуді талап ететін күрделі проблемаларға тап болды. Өз кезегінде медициналық орталықтардың инновациялық қызметінің тиімділігін бағалау нақты әдістер мен индикаторларды қолдануды қамтитын өзіндік ерекшеліктерге ие. Сонымен қатар, медицинадағы инновациялар ұзақ уақыт бойы қомақты инвестицияларды қажет ететіндігін есте ұстаған жөн, сондықтан инновацияның әсерін сандық бағалау құралдары қажет, бұл қабілеті жоқ жеке медициналық орталықтар үшін өте маңызды өз зерттеулерін жүргізу. Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласындағы инновациялық сектордағы дағдарыс, экономикадағы реформа мен рецессиядан басқа, инновациялық қызметті оңтайландыру бойынша нақты шаралардың болмауымен байланысты. Сондықтан бұл диссертацияның тақырыбы медициналық мекемелердің инновациялық қызметі саласындағы бірқатар практикалық және теориялық мәселелердің шешілмегендігі болды.

Зерттеудің мақсаты күтілетін нәтижелердің белгісіздігі жағдайында денсаулық сақтау жүйесінің ұйымдарында инновацияларды енгізудің тиімділігін талдау (мысал ретінде «Ғылыми-клиникалық кардиохирургия және трансплантология орталығы» ЖШС).

Осы мақсат негізінде келесі нақты **тапсырмалар** қойылды және шешілді:

- 1) Әдеби шолу негізінде денсаулық сақтау жүйесіндегі ұйымдар үшін инновация тұжырымдамасын және инновацияларды енгізудегі ұйымдардың экономикалық тиімділігін талдау құрылымын әзірлеу;
- 2) Ұйымдастырушылық-экономикалық құрылымдарға жаңалық енгізуге әсер ететін факторларды, сондай-ақ инновациялық процестің кезеңдерін анықтау;
- 3) Денсаулық сақтау жүйесіндегі ұйымдардың экономикалық тиімділігіне әр түрлі типтегі инновациялардың әсерін бағалаудың әдістемелік көрсеткіштерін әзірлеу;

4) Нақты тәжірибеде инновацияларды әзірлеу мен енгізуді оңтайландырудың инновациялық әдістерін қолданудағы отандық және шетелдік салыстырмалы тәжірибені талдау және жалпылау бойынша жұмыс жүргізу;

5) Медициналық орталықтардың инновациялық қызметін жетілдірудің ғылыми-практикалық бағыттарын әзірлеу.

Осы зерттеудің **гипотезасы** табыстың өсуі мен шығындардың төмендеуі, еңбек өнімділігінің өсуі және процестердің сапасының жақсаруы сияқты көрсеткіштермен өлшенетін сапалық және сандық әсер ұйымның инновацияны енгізу деңгейіне тікелей байланысты деген тұжырымға негізделген, инновацияларды енгізу әрқашан экономикалық нәтижеге әкелуі мүмкін емес.

Зерттеу әдісі. Белгіленген міндеттерді жүзеге асыру үшін жүйелік тәсіл, экономикалық және статистикалық модельдеу, салыстырмалы техникалық-экономикалық, дерексіз - логикалық, монографиялық және морфологиялық талдау, сараптамалық бағалау, графикалық-аналитикалық принциптер сияқты әдістер мен принциптер қолданылды көзбен ұсынылған ақпаратты жинауға болады. Инновациялардың әртүрлі түрлерінің денсаулық сақтау жүйесіндегі ұйымдардың экономикалық тиімділігіне әсерінің көрсеткіштерін бағалау үшін нақты ғылыми әдістерді қолдана отырып жүйелік тәсіл қолданылды, мысалы: 1) теориялық және әдістемелік тәсілдерді анықтау, инновациялық қызметті, олардың қасиеттері мен сипаттамаларын анықтау және бағалау үшін әдеби талдау және жалпылау; 2) Регрессия - орталық кірістердің өсуі, шығындарды төмендету динамикасы мен ресурстарды жақсарту бойынша инновациялардың тиімділігін бағалау үшін ARIMA моделі мен максималды ықтималдылық әдісі бойынша GRETl деректерін талдау құралдар пакетін қолдана отырып корреляциялық талдау. 3) Процестің сапасын жақсарту үшін инновацияның тиімділігін бағалау үшін сұрақ қою әдісі.

Қорғаудың негізгі ережелері келесілерден тұрады:

1. Денсаулық сақтаудағы медициналық мекемелерге қатысты авторлық түсініктеме берілген, «инновация» - бұл денсаулық сақтау жүйесіндегі ұйым жұмысына енгізілетін инновациялық сипаттағы қызметтің түпкі нәтижесі, сонымен қатар, сандық және сапалық жағымды экономикалық нәтиже беру;

2. Денсаулық сақтау жүйесі тұрғысынан автор инновациялардың тиімділігінің медициналық ұйымның кірісінің өсуі және шығындардың төмендеуі сияқты тікелей көрсеткіштерін, сондай-ақ жақсару сияқты жанама индикаторларын ресурстарды пайдалану және медициналық қызметтердің сапасының артуын бөліп көрсетті;

3. Эмпирикалық зерттеулердің нәтижелері бойынша медициналық орталықтың кірісіне технологиялық жаңалықтар, біліктілікті арттыру әсер ететіндігі расталды;

4. Медициналық орталықтың экономикалық қызметіне әсер ететін факторлардың топтары анықталды: (доллар бағамы, инфляция индексі, біліктілікті арттыру);

5. Экономикалық нәтиже дәстүрлі емес, инновациялық технологияны қолдана отырып, шығындарды азайту арқылы есептеледі. Есептеулер көрсеткендей, инновациялық технология пациенттердің Орталықта болу уақытын 35-40%-ға қысқартады, оларды тезірек оңалтуға ықпал етеді, емделуге кететін материалдық шығындарды азайтады, төсек сыйымдылық санын көбейтпей-ақ аурухананың жылдық өткізу қабілетін айтарлықтай арттырады және ауруханаға қосымша пайда әкеледі;

6. Медициналық орталықтарды басқаруды цифрландыру бойынша алғашқы ұсыныстар жиынтығы әзірленді.

Диссертациялық зерттеудің **ғылыми жаңалығы** келесідей:

1. Медициналық ұйымның жұмысына енгізілген, сандық және сапалық оң экономикалық эффект әкелетін инновациялық қызметтің соңғы нәтижесі тұрғысынан денсаулық сақтау саласындағы инновация тұжырымдамасының авторлық анықтамасы қалыптасты;

2. Классикалық және қазіргі заманғы тұжырымдамаларды жалпылау мен жүйелеу негізінде зерттеудің теориялық және әдіснамалық тұжырымдамасы жасалды және медициналық қызметтердегі инновациялар тиімділігінің тікелей және жанама көрсеткіштерін зерттеуге арналған әдістемелік құрал құрылды;

3. Денсаулық сақтау жүйесіндегі медициналық орталықтың кірісіне технологиялық инновациялар мен біліктілікті арттырудың әсерін бағалау моделі ұсынылған;

4. Факторлардың топтары (біліктілікті арттыру, доллар бағамы, инфляция индексі) арқылы сандық көрсеткіштерді бағалау үшін экономикалық-математикалық модель жасалды;

5. Топтастырылған индикаторлар негізінде жедел сауықтыруға ықпал ететін, төсек күндерін қысқартатын, емдеуге кететін материалдық шығындарды төмендететін, аурухананың жылдық қуатын едәуір арттыратын және төсек сыйымдылығын арттырмай ауруханаға қосымша табыс әкелетін емдеу ісіне инновациялық технологияны енгізудің әсері есептелді;

6. Уәкілетті мемлекеттік ұйымдар, ғылыми ұйымдар, институттар мен ғылыми қоғамдастық үшін медициналық орталықтарды басқаруды цифрландыру бойынша алғашқы ұсыныстар жиынтығы әзірленді.

Теориялық маңызы. Ұсынылып отырған инновация тұжырымдамасы мен экономикалық тиімділікті бағалау индикаторлары бұл тұжырымдаманың теориялық түсінігін кеңейтеді, бұл инновациялық сипаттағы қызметке байланысты денсаулық сақтау мекемелеріне терминологияда дәлірек жүруге мүмкіндік береді. Денсаулық сақтау саласындағы ұйымдардың инвестициялық және инновациялық сипаттағы белсенділігін арттыруға бағытталған ұсынылған көрсеткіштер ғылыми-зерттеу және ғылыми аймақтық және салалық ұйымдардың, білім беру және өндірістік ұйымдардың белсенділігін арттыру үшін ғылыми емес, нақты интеграцияны қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Қосымша инвестицияларды тарту бойынша перспективалық даму бойынша инновациялық сипат пен іс-шараларды бірлесіп жүзеге асыру және ұйымдардың инвестициялық тартымдылығын арттыру жөніндегі инновациялық жобалар.

Тәжірибелік маңыздылығы. Ғылыми зерттеу нәтижелері бойынша автор келесі ғылыми және практикалық нәтижелерге қол жеткізді:

- медициналық орталықтың кірісіне факторлардың әсерін бағалаудың ұсынылған моделі, сондай-ақ тиімділіктің сандық көрсеткіштерін бағалаудың әзірленген экономикалық-математикалық моделі экономикалық жағдайды жақсартуға, сонымен қатар ұйымның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған Мемлекеттік бағдарламаларды іске асыруды одан әрі оңтайландыруға бағытталған, мысалы:

«Саламатты Қазақстан» Қазақстан Республикасында денсаулық сақтауды дамыту, «Денсаулық» Қазақстан Республикасында денсаулық сақтауды дамыту бағдарламасы».

- медициналық орталықтың практикалық қызметіне ғылыми негізделген инновациялық технологияны енгізу, ол сандық жағынан да, сапалық жағынан да оң нәтиже береді, бұл Мемлекеттік бағдарламаларды одан әрі жетілдіруге және дамытуға ықпал етеді: «Қазақстан Республикасының денсаулық сақтауды дамыту бағдарламасы» Саламатты Қазақстан»; «Қазақстан Республикасында кардиологиялық және кардиохирургиялық көмекті дамыту бағдарламасы»; «Қазақстан Республикасындағы қан қызметін жақсарту жөніндегі шаралар туралы бағдарлама»; «Денсаулық» Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамыту бағдарламасы».

- уәкілетті мемлекеттік, ғылыми ұйымдар, институттар мен ғылыми қоғамдастық үшін медициналық орталықтарды басқаруды цифрландыру бойынша алғашқы ұсыныстар жиынтығы, ол Қазақстан Республикасы 2013-2020 жылдарға арналған «Электрондық денсаулық сақтауды дамыту тұжырымдамасын» іске асырудың жол картасын оңтайландыруға бағытталған.

Цифрландыру бойынша ғылыми негізделген ұсыныстар мен ұсыныстар Орталықтың басқару және ұйымдастырушылық қызметінде қолданылды және енгізілді (іске асыру актісі 2019 жылғы 25 ақпан).

Басылымдар: «Медициналық мекеменің инновациялық қызметіне интеграцияланған көзқарас мәселелері» мақаласында инновацияға интеграцияланған көзқарас және медициналық мекеменің инновациялық қызметінің басқару параметрлерін зерттеу мәселелері қарастырылады. Д.Т. Сапаралиевтан - идея, әдебиеттерді шолу, мәселелерді анықтау, ақпараттарды жинау және талдау, мәліметтерді өңдеу, стиль таңдау, мақалалар дизайны, журнал таңдау және басылым процесі, бірлесе атқарылған жұмыс Л.С. Спанкуловамен - нәтижелерін талқылау және С. Джошибаевпен - осы басылым бойынша кеңес беру.

«Денсаулық сақтау саласындағы инновацияларға теориялық көзқарастарды талдау» мақаласы денсаулық сақтау саласындағы инновацияларға, атап айтқанда, экономикалық өсудің заманауи модельдері мен денсаулық сақтау жүйесіндегі инновациялық процестердің неғұрлым оңтайлы жұмыс істеу әдістерінің призмасы арқылы теориялық тәсілдерді көрсетеді. Д.Т. Сапаралиевтан - әдебиеттерді қарау, мәселелерді анықтау, ақпаратты жинау және талдау, деректерді өңдеу, нәтижелерді түсіндіру және талқылау, мақалаларды форматтау, журнал таңдау және жариялау процесі, бірлесе атқарылған жұмыс Л.С. Спанкуловамен - зерттеу әдісі бойынша кеңес және С. Джошибаевпен - инновация бойынша кеңес.

Сандық тиімділік көрсеткіштерін бағалаудың экономикалық-математикалық моделінің нәтижелерінің сипаттамасы факторлар тобы (біліктілікті арттыру, доллар бағамы, инфляция индексі) арқылы «Impact of new technologies and innovations to the income of companies» мақаласында жарияланған. Д.Т. Сапаралиевтан - идея, мәселені анықтау, әдебиеттерді шолу, ақпараттарды жинау және талдау, мәліметтерді өңдеу, нәтижелерді түсіндіру және талқылау, мақалалар дизайны, журнал таңдау және басылым процесін атқарған, бірлесе атқарылған жұмыс Л.С. Спанкуловамен - экономикалық-математикалық модельдеу мәселелері бойынша кеңес беру және С. Джошибаевпен - кеңес беру.

«Пациенттерді оналтуды жеделдету үшін кардиохирургияда торакоскопиялық технологияны қолданудың экономикалық әсері» мақаласында кардиохирургияда инновациялық (торакоскопия) технологияны қолданған кезде экономикалық тиімділіктің нәтижелері туралы жарияланды. Д.Т. Сапаралиевтан – идея, жинау және талдау, мәліметтерді өңдеу, стиль таңдау, мақаланы безендіру, журналды таңдау және басылым процесі, бірлесе атқарылған жұмыс Л.С. Спанкуловамен - зерттеу әдісі бойынша кеңес және С. Джошибаевпен - торакоскопиялық технология бойынша кеңес.

Экономикалық қызметтің маңызды факторларын анықтайтын, денсаулық сақтау жүйесіндегі технологиялық инновациялар мен кәсіби дамудың медициналық орталықтың кірісіне әсерін бағалау моделі ұсынылатын эмпирикалық зерттеудің нәтижелері «Impact of new technologies, innovations & barriers on the service delivery and financial income of the private business in transitional economies: the case of health centers» мақаласында жарияланған. Д.Т.Сапаралиев - идея, әдебиеттерге шолу, мәселелерді анықтау, ақпаратты жинау және талдау, мәліметтерді өңдеу, зерттеу дизайны, журнал таңдау және басылым процесі, бірлесіп атқарылған жұмыс: Л.С. Спанкулова - мақаланың қорытындыларын кеңесу және редакциялау; А.Жақсылықова - басылымға шолу; Г.Алдашова - зерттеу тұжырымдамасы; М.Саймова - мақаланы аудару және безендіру; Г.Ахметова - мақала мәтінін дайындау және журнал редакторымен байланыс.

«Quality and efficiency innovation in the provision of medical services» басылымы процестің сапасын арттыру және медициналық көмек деңгейіне қанағаттану дәрежесі түріндегі инновация тиімділігін бағалауды көрсетеді. Сапаралиев Д.Т. - идея, проблеманы анықтау, ақпаратты жинау және талдау, мәліметтерді өңдеу, нәтижелерді түсіндіру және талқылау, мақаланың презентациясы, журналды таңдау және басылым процесі, Л.С.Спанкуловамен - кеңес беру және қорытындыларды қайта қарау.

«The knowledge-based economy and innovation policy in Kazakhstan: looking at key practical problems» мақаласында Қазақстанның инновациялық және нанотехнологиялар саласындағы ұлттық саясатқа шолу мен талдаудың нәтижелері, «голландия ауруы» жағдайында саясатты жүзеге асыруда Қазақстан кездескен үш негізгі практикалық проблеманы көрсетілген. Сапаралиев Д.Т. - идея, әдебиеттерге шолу, мәселелерді анықтау, ақпаратты жинау және талдау, мәліметтерді өңдеу, зерттеу дизайны, журнал таңдау және басылым процесі, бірлесіп атқарылған жұмыс: Л.С.Спанкулова – кеңес беру және негізгі қорытындыларды қалыптастыру; Саимова М. - мәтінді кеңесу және редакциялау; Есберген Р. - мәтіннің аудармасы және журналдың редакторымен байланысу; Демеуова Г. - мәліметтер жинау; Болатова Б. - безендіру және зерттеу тұжырымдамасы; Таскарина Б. - әдеби шолу; Идрашева А. - нәтижелерді түсіндіру және талқылау.

«Медицинадағы инновациялар мен жаңа технологиялар проблемасы» мақаласында медицинада инновациялар мен жаңа технологияларды қолдану сипаттамасы, денсаулық сақтау жүйесінің дамуы және медицинадағы инновациялық саладағы мемлекеттің рөлі көрсетілген. Сапаралиев Д.Т. - әдебиеттерге шолу, мәселелерді анықтау, ақпараттарды жинау және талдау, мәліметтерді өңдеу, мақалаларды форматтау, журнал таңдау және жариялау процесі, Л.С.Спанкуловамен - консультация және нәтижелерді түсіндіру.